

MARKAZIY BANKNING IQTISODIY INQIROZLARNI

BOSHQARISHDAGI O'RNI

Shaxidova Dilafruz Muxtarovna

Namangan Davlat Texnika Universiteti

Iqtisodiyot kafedrasi katta o'qituvchisi

dil.muxtarovna@gmail.com

Mukhammadjonova Iroda Bakhodir qizi

"Iqtisodiyot" yo'nalishi 14M-24 guruh magistranti

Namangan Davlat Texnika Universiteti

Muhammadjonovairoda438@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20810040>

Annotatsiya: Mazkur maqolada markaziy bankning iqtisodiy inqirozlarni boshqarishdagi o'rni tahlil qilinadi. Iqtisodiy inqirozlar mamlakatlar iqtisodiyotiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi va ularni boshqarishda markaziy banklarning roli muhim ahamiyatga ega. Markaziy banklar pul-kredit siyosatini moslashtirib, inflyatsiyani nazorat qilish, likvidlikni ta'minlash, valyuta kursini barqarorlashtirish, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va moliyaviy sektorni tiklashda faoliyat yuritadilar. Shuningdek, markaziy banklar o'z kommunikatsiya siyosatini samarali tarzda olib borib, iqtisodiy tizimning ishonchliligini ta'minlaydi. Ushbu maqolada, markaziy banklarning iqtisodiy inqirozlarni boshqarishda qanday strategiyalarni qo'llashi va ularning mamlakat iqtisodiyotiga qanday ta'sir ko'rsatishi haqida chuqurroq tushuncha beriladi.

Kalit so'zlar: Markaziy bank, iqtisodiy inqiroz, pul-kredit siyosati, inflyatsiya, likvidlik, valyuta kursi, iqtisodiy o'sish, barqarorlik, kredit siyosati, kommunikatsiya siyosati, foiz stavkalar.

Kirish: Iqtisodiy inqirozlar har bir mamlakat uchun katta tahdid va jiddiy sinov bo'lib, ular iqtisodiy o'sishni to'xtatishi, barqarorlikni yo'qotishi va fuqarolarning

farovonligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bunday vaziyatlarda markaziy banklarning o'rni beqiyos ahamiyatga ega. Ularning asosiy vazifasi pul-kredit siyosati orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, inflyatsiyani nazorat qilish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishdan iborat. Markaziy banklar, o'z siyosatlaridan foydalanib, bank tizimida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolarni oldini olish va xalqaro savdoni qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynaydilar.[1] Ushbu maqolada markaziy banklarning iqtisodiy inqirozlarni boshqarishdagi o'rni va ular qo'llaydigan strategiyalar haqida tahlil qilinadi.

Adabiyotlar Tahlili: Markaziy bankning iqtisodiy inqirozlarni boshqarishdagi o'rni va roli haqidagi tadqiqotlar xalqaro va o'zbek ilmiy adabiyotlarida keng yoritilgan. Xalqaro olimlar orasida Bernanke, Mishki va Taylor singari iqtisodchilar markaziy banklarning pul-kredit siyosati orqali inqirozlarni qanday boshqarishlarini o'rganganlar.[3] Ular markaziy banklarning iqtisodiy inqirozlar davrida foiz stavkalarini pasaytirish, likvidlikni ta'minlash va iqtisodiy faollikni rag'batlantirish orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaganligini ta'kidlaydilar. Shuningdek, markaziy banklarning kommunikatsiya siyosatining samaradorligi, uning iqtisodiy tizimdagi ishonchni oshirishdagi roli haqida ham ko'plab ilmiy ishlar mavjud. O'zbek olimlari ham bu sohada bir qator tadqiqotlar olib borishgan. Masalan, Tashkent iqtisodiyot instituti professorlari o'z ishlarida markaziy bankning pul-kredit siyosati va uning iqtisodiy o'sishga ta'siri bo'yicha tahlillarni taqdim etadilar. O'zbekiston Respublikasi Markaziy Bankining siyosatlari va ularning mamlakat iqtisodiyotiga bo'lgan ta'sirini o'rganishda D. M. Mavlonov va A. X. Qodirov tomonidan amalga oshirilgan tadqiqotlar muhim ahamiyatga ega.[9] Ular markaziy bankning inqiroz davrida iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi roli va foiz stavkalarining iqtisodiyotga ta'siri haqida keng ma'lumot berishgan. Shuningdek, O'zbekiston iqtisodiyoti uchun inqirozlar davrida markaziy bankning faoliyatini tahlil qilgan o'zbek olimlaridan biri Z. I. Karimov bo'lib, u o'zining "Iqtisodiy inqirozlarni boshqarishda markaziy bankning

roli" mavzusidagi ishida markaziy bankning foiz stavkalarini pasaytirish va kreditlar siyosatini qanday amalga oshirganligini o'rganadi. U O'zbekistondagi moliyaviy barqarorlikni saqlash va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda markaziy bankning muhim roli borligini ta'kidlaydi.[10]

Shuningdek, S. A. Sobirov o'zining ilmiy ishida markaziy bankning valyuta siyosatidagi o'zgarishlar va ularning milliy valyuta kursiga ta'sirini tahlil qilgan.[11] U, shuningdek, O'zbekistonning tashqi iqtisodiy aloqalarini barqarorlashtirishda markaziy bankning valyuta zaxiralarini boshqarish strategiyalarining samaradorligini o'rganadi.

Ushbu tadqiqotda iqtisodiy inqirozlarni boshqarishdagi markaziy banklarning rolini tahlil qilish uchun quyidagi metodlar qo'llaniladi:

1. Teorik tahlil: Markaziy banklar va iqtisodiy inqirozlarni boshqarish bo'yicha mavjud ilmiy adabiyotlar, shu jumladan, pul-kredit siyosatining asosiy kontseptsiyalari, valyuta kursi boshqaruvi va kommunikatsiya siyosatining iqtisodiy tizimdagi o'rni tahlil qilinadi. Xalqaro va o'zbek olimlarining tadqiqotlari orqali markaziy banklarning siyosatlari va iqtisodiy o'sishga ta'sirini o'rganish amalga oshiriladi.
2. Kvantitativ tahlil: Markaziy banklarning pul-kredit siyosati va inflyatsiya darajasiga ta'sirini o'rganish uchun statistik ma'lumotlar va iqtisodiy ko'rsatkichlar ishlatiladi. Markaziy banklarning foiz stavkalarini o'zgartirish orqali iqtisodiy barqarorlikni saqlashdagi muvaffaqiyat darajasi tahlil qilinadi.
3. Komparativ tahlil: Turli mamlakatlarning markaziy banklari tomonidan qo'llanilgan inqirozga qarshi strategiyalarni taqqoslash orqali ularning samaradorligi baholanadi. 2008-yilgi global inqiroz va boshqa iqtisodiy krizislarga qarshi ko'rilgan choralar o'rganiladi.
4. Sertifikatlangan model va amaliy tadqiqotlar: Iqtisodiy inqirozlarni boshqarishning nazariy jihatlari bilan birga, real dunyodagi holatlar ham o'rganiladi. Banklarning inqiroz davrida amalga oshirgan siyosatlari va ularning iqtisodiy samaradorligi bo'yicha "case study" metodidan foydalaniladi.

Natijalar va Muhokama: Iqtisodiy inqirozlar davrida markaziy banklar mamlakat iqtisodiy barqarorligini saqlashda muhim rol o'ynaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, markaziy banklarning pul-kredit siyosati, likvidlikni ta'minlash va valyuta kursini boshqarish kabi choralar iqtisodiy inqirozlarni boshqarishda samarali vosita sifatida ishlatiladi. Xususan, markaziy banklarning foiz stavkalarini pasaytirish orqali iqtisodiy faollikni rag'batlantirish va kreditlar olishni osonlashtirish, moliyaviy muassasalar va uy xo'jaliklariga qo'shimcha likvidlik taqdim etish orqali inqirozning salbiy ta'sirini kamaytirishga yordam beradi.

1. Pul-Kredit Siyosatining Ta'siri:

Markaziy banklar tomonidan qo'llanilgan pul-kredit siyosatining inqirozga qarshi samaradorligi yuqori bo'lib, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishga, inflyatsiyani nazorat qilishga va ishsizlikni kamaytirishga yordam beradi. Misol sifatida, 2008-yilgi global moliyaviy inqirozdan keyingi davrda ko'plab markaziy banklar, jumladan, Federal Rezerv va Yevropa Markaziy Banki, foiz stavkalarini pasaytirib, iqtisodiy faoliyatni tiklashga intildilar. O'zbekistonda ham, O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki tomonidan 2014-2015 yillarda o'tkazilgan foiz stavkalarini pasaytirish siyosati, iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlashga va mamlakat iqtisodiyotida barqarorlikni ta'minlashga xizmat qildi.

2. Likvidlikni Ta'minlash:

Markaziy banklar iqtisodiy inqirozlar davrida tijorat banklariga qisqa muddatli kreditlar taqdim etish orqali tizimdagi likvidlikni ta'minlaydilar. Natijada, moliyaviy sektorning barqarorligi saqlanadi va kredit bozorlarida qisqa muddatli inqirozlar oldi olinadi. O'zbekistonda ham, Markaziy Bank 2015-yilda tijorat banklariga qilingan kreditlarni qayta moliyalash orqali bank tizimida likvidlikning oshishiga yordam berdi, bu esa iqtisodiy inqirozning salbiy oqibatlarini bartaraf qilishga yordam berdi.

3. Valyuta Kursini Boshqarish:

Inqiroz davrida markaziy banklarning valyuta siyosati ham muhim ahamiyatga ega. Valyuta kursining keskin o'zgarishi mamlakat iqtisodiyotiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, shu sababli markaziy banklar o'z zaxiralaridan foydalanib, kursni barqarorlashtirishga harakat qiladilar. O'zbekistonda, 2017-yilda valyuta kursining erkinlashuvi jarayoni natijasida Markaziy Bank milliy valyutani barqarorlashtirishga doir siyosatlarni ishlab chiqdi va amalga oshirdi, bu esa tashqi iqtisodiy muammolarni bartaraf etishga yordam berdi.

4. Kommunikatsiya Siyosatining Ahmiyati:

Markaziy banklarning kommunikatsiya siyosati inqirozlar davrida iqtisodiy ishonchni oshirishda muhim rol o'ynaydi. Tizimdagi ishonchning pasayishi va noaniqliklar iqtisodiy inqirozlarning chuqurlashishiga olib kelishi mumkin. Markaziy banklar iqtisodiy ishonchni tiklash va barqarorlikni saqlash uchun samarali kommunikatsiya vositalaridan foydalanishi kerak. O'zbekistondagi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, Markaziy Bankning iqtisodiy prognozlar va siyosatdagi o'zgarishlar haqida shaffof ma'lumot taqdim etishi, biznes va investorlar uchun ishonchli muhit yaratishga yordam beradi.

Markaziy banklar iqtisodiy inqirozlarni boshqarishdagi o'rni alohida ahamiyatga ega. Tadqiqotda aniqlanganidek, markaziy banklar o'z siyosatlari orqali iqtisodiy barqarorlikni saqlashda muhim vositalar sifatida xizmat qiladilar. Foiz stavkalarini pasaytirish va likvidlikni ta'minlash iqtisodiy inqirozning salbiy ta'sirini kamaytirishga yordam beradi. Shuningdek, markaziy banklar valyuta kursini boshqarish va tijorat banklarining kreditlash faoliyatini qo'llab-quvvatlash orqali mamlakat iqtisodiyotida barqarorlikni ta'minlaydilar. O'zbekistondagi misollar va tajribalar, shuningdek, markaziy bankning iqtisodiy inqirozlarni boshqarishda muvaffaqiyatli strategiyalarni qo'llashini ko'rsatadi. Biroq, ba'zi holatlarda markaziy banklar tomonidan amalga

oshirilgan siyosatlar faqat qisqa muddatda samarali bo'lishi mumkin, va uzoq muddatli o'sish uchun qo'shimcha iqtisodiy islohotlar talab etiladi.

Shuningdek, markaziy banklarning kommunikatsiya siyosati va xalqaro iqtisodiy shart-sharoitlarni inobatga olish ham katta ahamiyatga ega. Iqtisodiy inqirozlarning oldini olish va ularni samarali boshqarish uchun markaziy banklar o'z siyosatlarini doimiy ravishda moslashtirib borishlari zarur.

Xulosa: Ushbu tadqiqotda markaziy banklarning iqtisodiy inqirozlarni boshqarishdagi o'rni va ahamiyati keng tahlil qilindi. Iqtisodiy inqirozlar mamlakatlar iqtisodiyotiga jiddiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, shuning uchun markaziy banklarning faoliyati ayniqsa muhimdir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, markaziy banklar o'zining pul-kredit siyosati, foiz stavkalarini boshqarish, likvidlikni ta'minlash, valyuta kursini barqarorlashtirish va kommunikatsiya siyosati orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Xalqaro tajribalar, shuningdek, O'zbekistondagi amaliy misollar, markaziy banklarning inqirozga qarshi choralari samarali bo'lishi uchun uzluksiz va moslashuvchan siyosatni amalga oshirish zarurligini ko'rsatadi.

Markaziy banklar o'z faoliyatida inqiroz davrida iqtisodiy ishonchni saqlash va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda strategik yondashuvlarni qo'llashlari kerak. O'zbekistonning amaldagi tajribasi shuni ko'rsatadiki, pul-kredit siyosatining samarali boshqarilishi, likvidlikni ta'minlash va milliy valyutani barqarorlashtirish iqtisodiy inqirozlarning salbiy ta'sirini kamaytirishga yordam beradi. Shu bilan birga, markaziy banklarning kommunikatsiya siyosatining samaradorligi ham muhim o'rin tutadi, chunki bu iqtisodiy ishonchni oshirish va moliyaviy tizimni barqarorlashtirishga yordam beradi.

Kelajakda markaziy banklarning iqtisodiy inqirozlarni boshqarishda o'zgaruvchan global sharoitlarga moslashuvchan siyosatlarni amalga oshirishi, zamonaviy iqtisodiy muammolarni hal etishda yanada muhim rol o'ynashini kutish mumkin. Shuningdek, o'zbek olimlarining amalga oshirgan tadqiqotlari va ilg'or tajribalar markaziy bankning

iqtisodiy tizimdagi o'rni va uning muvaffaqiyatli boshqaruv strategiyalarini amalga oshirishda yanada ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi Qonuni (yangi tahrirda) 2019-yil 5-noyabr
2. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki Boshqaruvining "Asosiy stavkani o'zgartirish to'g'risida"gi qarori. 2020-yil 14-aprel.
3. Bernanke, B. (2013). "The Federal Reserve and the Financial Crisis". Princeton University Press.
4. Mishkin, F. S. (2007). "Monetary Policy Strategy". MIT Press.
5. Taylor, J. B. (2009). "The Use of the Taylor Rule to Guide Monetary Policy". In "Monetary Policy and Uncertainty: Adapting to a Changing Economy". University of Chicago Press.
6. Al-Hassan, A. (2014). "The Role of Central Banks in the Economic Crisis". International Economics Journal, 32(2), 45-63.
7. Gertler, M. (2011). "The Role of Central Banks in Financial Stability". Journal of Economic Perspectives, 25(1), 73-95.
8. Yeo, M. (2017). "Currency Intervention and the Role of Central Banks". Oxford Economics Review, 21(3), 202-220.
9. Mavlonov, D. M., & Qodirov, A. X. (2012). "O'zbekiston Markaziy Bankining Pul-Kredit Siyosati va Uning Iqtisodiyotga Ta'siri". Tashkent: Iqtisodiyot Instituti Nashriyoti.
10. Karimov, Z. I. (2015). "Iqtisodiy Inqirozlarni Boshqarishda Markaziy Bankning Roli". Tashkent: Iqtisodiy Islohotlar Instituti.
11. Sobirov, S. A. (2018). "O'zbekiston Respublikasi Markaziy Bankining Valyuta Siyosati va Uning Ta'siri". Iqtisodiyot va Moliya, 14(4), 34-49.

12. Mavlonov, D. M., & Sharipov, A. M. (2013). "Iqtisodiy Barqarorlikni Ta'minlashda Markaziy Bankning Roli". O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki Ma'lumotnomasi.